
Racibórz - Rynek, gm. loco, woj. katowickie, AZP 101-40.

Informator Archeologiczny : badania 31, 261-264

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

garnkowe i miskowe, wyroby metalowe – noże, gwoździe, okucia budowlane, stłuczka szklana oraz szczątki zwierzęce - kości i w dużej liczbie łuski rybie. Do rzadkich znalezisk zaliczyć należy dobrze zachowany bączek do gry z kostką o systemie siódmkowym oraz dwa kamienie do gry w warcaby. Przedmioty te wykonano z poroża i używane były w późnym średniowieczu.

RACIBÓRZ-Rynek, gm. loco, woj. katowickie, AZP 101-40

- miasto średniowieczne

Ratownicze badania wykopaliskowe, przeprowadzone w dniach od 14 kwietnia do 11 października. Przebadano powierzchnię 169 m², w tym 55 m² do calca (głębokość 2,25-4,5 m).

Prace prowadzono na czterech wykopach usytuowanych w miejscach gdzie w sezonie 1996 częściowo odkryto ważne dla badań obiekty.

Wykop z reliktnami drewnianej ulicy znajdował się pośrodku południowej części placu rynkowego w odległości około 13 m na północ od domu handlowego „Bolko”. W stosunku do rozmiarów z roku 1996 (3 x 3 m) poszerzono go o 2,5 m na wschód w celu odkrycia całej szerokości drewnianej ulicy średniowiecznej. Ulica biegła z północy na południe. Prawdopodobnie prowadziła do studni, a także do śródrynkowej zabudowy administracyjno-handlowej. Była zbudowana bardzo solidnie, jej dolny poziom (głębokość około 130 cm) stanowiły dźwigary, czyli belki poprzeczne o przekroju czworokątnym lub półokrągłym, o wymiarach około 20 x 11/12 cm. oddalone od siebie (odkryto 2 dźwigary) o 1,5 m. Na nich, oddzielone cienką warstwą ziemi leżały legary - belki, które w przekroju miały kształt prostokątny o wymiarach 30 x 18 cm. Na legarach przymocowano przy pomocy drewnianych palików dranice. Ich obecnie zachowana długość wynosiła od 100-230 cm, szerokość 17-22 cm i grubość 0,6-0,9 cm.

Odległość pomiędzy legarami wynosiła 100 cm, jednakże niekiedy występował między nimi trzeci legar. Przestrzeń pomiędzy legarami, a także pod dranicami wystającymi poza legary była utwardzona warstwą drobnego gruzu ceglanego i drzazg drewnianych. Na ślady ulicy natrafiono na głębokości ok. 80 cm od obecnej powierzchni. Obok i pod ulicą na różnych głębokościach znajdowały się fragmenty innych konstrukcji drewnianych pochodzących być może ze starszych ulic lub kramów. Na jednej z nich znajdowało się nieckowate wgłębienie lub ślad po wyjeździe przez koła wozu (?). Na głębokości 172/174 cm w części północno-zachodniej wykopu odkryto narożnik drewnianej konstrukcji, która prawdopodobnie stanowiła część kramu.

W obrębie tych reliktnów znaleziono bogaty materiał zabytkowy: przedmioty i fragmenty przedmiotów z żelaza (m.in. dwie podkowy, kłamra, okucia, kółka, gwoździe), dwie monety srebrne (?) nieczytelne, odważnik ołowiany, przedmioty drewniane (m.in. klepki, dna naczyń, łyżka, oprawka z ornamentem oczkowym), przedmioty i fragmenty naczyń ze szkła matowego, sznur z łyka (fragment), gliniana figurka psa (fragmenty), grzebień rogowy zdobiony ornamentem oczkowym, skorupy kurzych jaj, łupiny orzechów włoskich i laskowych, pestki śliwek, wiśni lub czereśni oraz duże ilości kości i przede wszystkim materiału ceramicznego. Ogólnie materiał zabytkowy z tego wykopu można zamknąć w ramach chronologicznych od końca XIII do XV w.

Wykop II o wymiarach 5,5 x 5,5 m był oddalony o 5 m na północ od wykopu I. Usytuowano go w miejscu, gdzie podczas badań w 1996 roku natrafiono na konstrukcje drewniane studni znanej z ryciny z połowy XIX w. (zdjęcie ryciny znajduje się w zbiorach Muzeum w Raciborzu - Dział Historii). Nie udało się odkryć całego obiektu ze względu na zabetonowanie i położenie nowego bruku nad wschodnią częścią wykopu, gdzie znajdowały się szczątki studni z badań zeszłorocznych, od których należałoby zacząć, aby objąć całość obiektu. Zbadano część zachodnią studni, część południową i narożnik północno-zachodni. Z badań wynika, że studnia miała kształt prostokątny o wymiarach ok. 4 x 2,5 m, i była dłuższą osią skierowaną z północy na południe. Na przedłużeniu na wschód i zachód jej ściany południowej znajdowały się dobudowane koryta (?) - zachodnie, odkryte w całości o wymiarach 1,6 x 1,6 m wykonane z drewna (ściany i podłoga) i wschodnie odkryte częściowo. Jego ściany były drewniane, a dno podobnie jak w studni wyłożone ściśle przylegającymi do siebie, jednakowymi otoczakami. W rogach znajdowały się drewniane solidne słupki, do których przymocowano gwoździami

deski ścian. Ściany studni i koryta (?) zachodniego były zbudowane z dwu desek ustawionych na siebie i (w studni) połączonych drewnianymi kołkami. Deski studni miały szerokość 34,5 i 37 cm, grubość 4-7,5 cm, a długość od 1,5-2,28 m. W ścianie południowej znajdowały się dwustopniowe drewniane schody prowadzące do wnętrza studni, których szerokość wynosiła 100 cm (szerokość desek 32-36 cm, a grubość około 7 cm). Materiał zabytkowy, mocno przemieszany stanowiły w większości fragmenty naczyń glinianych i szklanych. Tylko w obrębie wschodniego koryta znaleziono monetę srebrną, trzy krajcary, z 1782 roku. W wykopie, poza obrębem studni i koryta znaleziono kilkanaście monet srebrnych i miedzianych datowanych od XVI do XVIII w., kulkę do gry z białej glinki, fragmenty fajek glinianych, gwizdek z gliny, napałek z brązu i inne fragmenty przedmiotów z brązu, klucz żelazny, przęślik szklany (fragment) oraz dużą ilość kości i szczątków botanicznych. Na rynku natrafiono na kilkanaście odcinków rur drewnianych, biegnących w różnych kierunkach, doprowadzających wodę do studni i prawdopodobnie do niektórych domów. Rury były wykonane z drewna dębu i sosny, ich średnica wynosiła 25-37 cm, a średnica otworu - około 10 cm. Rury łączone były przy pomocy żelaznych złączy. Do badanej studni rury dochodziły od strony wschodniej, północnej i zachodniej. Była ona użytkowana do III ćwierci XIX w., kiedy to w Raciborzu zaczęto wymieniać instalacje drewniane na żeliwne. Wydarzenie pamiętne i udokumentowane - w 1974 roku obchodzono w Raciborzu 100-lecie powstania Zakładu Wodociągów i Kanalizacji.

Wykop III o wymiarach 4 x 4 m znajdował się w północno-wschodniej części Rynku w pobliżu kościoła klasztornego pw. św. Jakuba. Natrafiono w nim na cmentarz (17 pochówków) i mur gotycki, który w przeszłości najpewniej odgraniczał część klasztorną od rynku. Mur powstał później aniżeli cmentarz, gdyż wznosił się nad niżej występującymi grobami. Łącznie mur odkryto na długości 8 m, jego szerokość wynosiła 62 cm, a największa zachowana wysokość ok. 90 cm. Mur pojawił się na głębokości 70 cm od obecnej powierzchni płyty rynkowej i był zbudowany w konstrukcji arkadowej. Szerokość arkady w świetle wynosiła 1,2 m. W zachodniej części muru natrafiono na furkę o szerokości 1,1 m. W furcie na głębokości 80 cm znajdował się pochówek ludzki w otoczeniu spalenizny i miału ceglano. Zlokalizowano go mniej więcej na takiej samej głębokości jak dwa pochówki odkryte w ubiegłorocznym sezonie. Wszystkie trzy były ułożone przypadkowo, z czego można wnosić, że zmarli zginęli śmiercią tragiczną. Potwierdza tę hipotezę fakt, że na jednej z czaszek zauważono otwór zadany ostrym narzędziem, a kości leżały tak jakby zmarły był odwrócony plecami do góry. Wydarzenia te prawdopodobnie należałoby łączyć z wojnami religijnymi w XVI w.

Na północ od muru gotyckiego i pod nim w wykopie III znaleziono na głębokości 1,8-2,25 być może najstarszy cmentarz miejski w Raciborzu. Odkryto 17 pochówków w drewnianych trumnach (zachowały się ich zarysy prostokątne) usytuowanych w kierunku wschód-zachód, z głowami na zachód. Ręce zmarłych ułożono wzdłuż ciała z jednym wyjątkiem. W jednym z grobów w okolicy kręgosłupa znajdował się nóż żelazny. Wykop IV o wymiarach 3 x 10 m usytuowano w północno-zachodniej części rynku, ponieważ tam miało powstać zejście do piwnic kamienic nr 13 i 14. Był on równoległy do pierzei zachodniej rynku i oddalony od niej o 5 m na wschód. Do głębokości około 80 cm od obecnej powierzchni znajdowały się warstwy wyrównawcze pod nawierzchnię, czyli kostkę granitową, niżej wystąpił ciemnobrunatny humus ze średniowiecznym materiałem zabytkowym. Na głębokości 90 cm przy ścianie zachodniej odkryto jedną, a przy ścianie wschodniej dwie równoległe, blisko siebie leżące belki - przyciesie drewniane oraz deski podłogowe budynku drewnianego. Odległość między belkami - zachodnią a wschodnią wewnętrzną wynosiła ok. 2,2 m. Pomiędzy nimi leżały deski podłogowe, a pod deskami warstwa piasku. Następne warstwy tworzyły; ciemnobrunatny humus, glina z humusem, gruz ceglany, faszyna, gruz ceglany.

Spośród liczego materiału zabytkowego na uwagę zasługują: przedmioty z rogu i kości (dziewiętnaście kostek do gry), przedmioty z drewna (klepki naczyń, dna naczyń, fragmenty łopaty, grabi, stępora, naczyń toczonych, mieczyka tkackiego, birka, oprawek do noży, koła wozu, przedmiot w kształcie stylizowane pióra ptasiego i inne), przedmioty z żelaza i fragmenty (groty, igły, noże, klucz, zawias, haczyki do wędki, sprzączki, łańcuszek, skoble, siekiera, ostroga z gwiazdką, okucie łopaty, podkowy, szydło, hak, gwoździe i inne), przedmioty z ołowiu i surowiec (odważniki, blaszki, grudki),

przedmioty z metali i ich fragmenty (ozdoby, waga, okucia pochewek lub sakiewek, guzik z brązu, kolczyk pozłacany, monety srebrne - w tym szeroki grosz praski Karola IV, brakteat srebrny, siekaniec srebrny, pierścień), przedmioty ze skóry i ich fragmenty (obuwie, galanteria - w tym paski), przedmioty ze szkła matowego i różowawego i fragmenty (paciorki, kolczyki, naczynia, kółko i in.), muszla małża z otworem do zawieszania, fragmenty sznurów z łyka, bardzo duża ilość fragmentów ceramiki - w tym z żółtozieloną i brązową przesiąkliwą polewą oraz przy calcu także ceramika grafitowa, większość jednak stanowiły fragmenty ceramiki o barwie ciemnoszarej zdobionej poziomymi żłobkami i bruzdami.

Badania ratownicze na rynku w Raciborzu, z konieczności mocno ograniczone pozwoliły na poznanie kilku faktów nieznanych lub zapomnianych a związanych z miejscem najbardziej eksponowanym w średniowiecznym mieście. Grubość narosłych warstw kulturowych nie jest tu może zbyt imponująca, gdyż średnio wynosiła około 2-2,3 m, z czego około 70-80 cm to warstwy nowożytnie i współczesne związane z naprawą i wyrównywaniem płyty rynkowej, po różnego rodzaju wydarzeniach np. wymiana nawierzchni z „kocich łbów” około 1890 r. na granitową kostkę brukową lub usuwanie zniszczeń powstałych podczas II wojny światowej.

W trzech miejscach na rynku udało się prześledzić narastanie warstw kulturowych od calca aż do obecnej nawierzchni. Były to opisane wyżej wykopy: I, III i IV. W pierwszym wykopie udało się ustalić, że miejsce to było prawie od początku wykorzystywane jako trakt pieszy lub konny skierowany ku środkowi rynku, gdzie znajdowała się studnia i część administracyjno-handlowa. Przy tej trasie usytuowane były drewniane budowle o lekkiej konstrukcji - prawdopodobnie nieduże kramy handlowe lub rzemieślnicze. W wykopie III odkryto warstwy związane częściowo z budową i remontami kościoła klasztornego dominikanów pw. św. Jakuba oraz innymi mniejszymi budowlami np. gotyckim murem odgradzającym klasztor od rynku i pobliskim odwachem. Najniższe warstwy są ściśle związane z cmentarzem przykościelnym.

W wykopie IV mamy przekrój nawarstwień świadczących o zmaganiu się średniowiecznych mieszczan z przygotowaniem miejsca do postawienia domu. A miejsce to było dość grząskie i dlatego wymagało umocnienia. Zastosowano poziomy umocnień, używając w tym celu faszyny (gałęzie brzozy) i drobnego gruzu ceglanego. Faszyną umocniono prawdopodobnie cały pas wzdłuż pierzei zachodniej, o czym świadczą odkrycie jej także w innych miejscach tej części rynku.

Rynek raciborski był zorientowany północ-południe z lekkim odchyleniem północny zachód-południowy wschód. Jego wymiary obecnie wynoszą około 60 m w linii wschód-zachód i około 110 m północ-południe. W okresie średniowiecznym był nieco mniejszy, przynajmniej jego szerokość była mniejsza, co wynika z usytuowania relikwów domów odkrytych podczas tegorocznych badań. W stosunku do rynku wrocławskiego był mniej więcej 4 razy mniejszy, a prawie równy średniowiecznemu rynkowi opolskiemu.

Część centralną rynku raciborskiego wypełniała z pewnością tak jak w innych miastach średniowiecznych zabudowa administracyjno-handlowa, o której wiemy bardzo niewiele. Być może jej pozostałością są fundamenty XVII/XVIII w. odkryte szcążkowo w części południowej podczas badań w 1996 roku. Na planie miasta z XV w. wykonanym przez G. Hyclka na pocz. XX wieku na podstawie planu Andreasa Wihreima z 1812 r. jest wyraźnie zaznaczona zwarta zabudowa śródrynkowa z podziałem na część ratuszową i część handlową. Czy budynki te były pierwotnie z drewna czy z cegły nie wiadomo. Na pewno można jednak stwierdzić, że do późnego średniowiecza zachodnią pierzeję rynku tworzyły domy z drewna mające drewniane podłogi i solidne podwaliny (przyciesie). O wysokim poziomie życia materialnego średniowiecznych mieszkańców Raciborza świadczą znaleziska przedmiotów codziennego użytku, jakość materiału i kunszt wykonania.

Najbardziej reprezentatywne okazy pochodzą z wykopu IV i I. Zwraca uwagę bardzo duża ilość kostek do gry znaleziona w wykopie IV. Nasuwa się przypuszczenie, że tutaj mogła znajdować się karczma lub zajazd. Znaleziono także fragment kostki do gry w warcaby. Również stąd pochodzą igły żelazne, groty strzał łuku i graniaste z trzpieniem bełty do kusz. Ciekawym znaleziskiem jest wykonane z drewna stylizowane pióro ptaka. Nieznane jest jego przeznaczenie, być może służyło dawne-

mu skrybie do pisania, może stanowiło atrybut świętego, lub używano go jako strzały. W wykopie IV znaleziono wiele klepek drewnianych pochodzących z małych miseczek, jakie widać na rysunku z XIV-wiecznego *Żywota św. Jadwigi* ale również wykuintne naczynia (fragmenty) wykonane ze szkła matowego oraz szkła przezroczystego o zabarwieniu różowawym. Ze szkła matowego wykonywano również pierścionki i kolczyki, a także paciorki. Zwracają uwagę kunsztownie wykonane ze skóry sakiewki z metalowymi okuciami, paski z wytłaczanym ornamentem i fragmenty obuwia.

Przedmioty z drewna używane w gospodarstwie jak: sępor, grabie i koło wozu zachowały się we fragmentach - najprawdopodobniej zostały porzucone po zużyciu. Również klucze metalowe, podkowy, obcęgi i okucia specyficzne dla XIV-XVI w. znalazły się nie tylko w wykopie IV ale i I. Znaleziono stosunkowo dużą ilość monet srebrnych i miedzianych, pochodzących z różnych okresów od XIV po XIX w.

Z dolnych warstw wykopu IV pochodzi m.in. szeroki grosz praski Karola IV (1316-1378) króla Niemiec i Czech.

Na podstawie wyżej skrótowo opisanych faktów można stwierdzić, że badania archeologiczne na rynku w Raciborzu były bardzo owocne i przyczyniły się w dużym stopniu do poznania życia materialnego jego mieszkańców szczególnie w okresie średniowiecza. Niewątpliwie wiele pożytku dla nauki i poznania historii miasta przyniosłyby badania obejmujące cały obszar Rynku a także niektóre parcele mieszczańskie w obrębie starego miasta.

Wyniki badań zostaną opublikowane w: „Badaniach Archeologicznych na Górnym Śląsku i Ziemiach Pogranicznych w 1997 roku”, s. 184-192.

Radziejowice, park, gm. loco, woj. skierniewickie - patrz: nowożytność

RUDNA, pl. Wolności, gm. loco, woj. legnickie

- miasto średniowieczne

Ratownicze badania wykopaliskowe, przeprowadzone w dniach od 26 lutego do 2 kwietnia przez mgr. Wacława Pogorzelskiego. Finansowane przez Prywatne Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe „HYDRO-TRANS”. Przebadano powierzchnię 4,6 m².

Prace obejmowały przyrynkową pierzeję zachodnią przy ul. Polkowieckiej pod budowę budynku banku. W granicach wykopu odkryto pozostałości zabudowy po trzech posesjach. Pozyskany zespół fragmentów naczyń w oparciu o cechy stylistyczno-technologiczne należy wstępnie datować na XIV – XV w.

Materiały i dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Głogowie.

Badania nie będą kontynuowane.

RYPIN, mury miejskie, gm. loco, woj. wrocławskie

- zespół miejski (XV-XX w.)

Weryfikacyjno-konserwatorskie badania wykopaliskowe, przeprowadzone w lipcu przez mgr. mgr. Aleksandra Andrzejewskiego i Arkadiusza Horonziaka (Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, PSOZ). Finansowane przez PSOZ. Pierwszy sezon badań. Przebadano powierzchnię około 20 m².

Pozyskano 488 ułamków naczyń glinianych, 183 fragmenty kafli piecowych (154 garnkowe i 29 płytowych), 18 fragmentów dachówek, ułamek płytki posadzkowej, 12 przedmiotów żelaznych, 94 fragmenty szkła taflowego i naczyniowego, 177 destruktywów kości zwierzęcych.

Materiały i dokumentacja przechowywane są w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego.

Badania nie będą kontynuowane.

SADŁOWO, st. 1, gm. Rypin, woj. wrocławskie, AZP 38-52/5

- zamek rycerski rodu Świnków

Badania wykopaliskowe, przeprowadzone przez mgr. Elżbietę Dziubek, prof. Leszka Kajzera, mgr. Ja-